

rojena stvar potrebuje, de se izčisti tistiga črnika-stiga blata, ki se je skozi več mescov v čevih mladiga teleta nabralo, ko je še v maternim telésu bilo. Če se to blato, ob pravim času iz čev ne spravi, je dostikrat vzrok poznejši driske.

Dostikrat je tudi predobro, premastno materno mléko krivo, de tele na driski zbolí, posebno če je želodec bolj slabotniga teleta preslab, premastno mléko prekuhati. Tudi na to naj gleda skerbni kmetovavec — in v taki okoljšini raji telè odstavi.

Dalje naj gleda, de se mlada živina ne prehladí; iz prehlajenja izvira velikrat driska.

Vse te vzroke naj skusi skerbni živinorednik odpraviti.

Med mnogimi zdravili se je pa pri driski telét tóle velikrat práv dobro skazalo:

„Kupi za 2 groša grenjkih mandeljnov, stolči jih, kar nar bolje moreš, drobno, in potem jih daj v políču sladkiga mléka enmalo prekuhati. Po tem vlij vse to telétu na enkrat mlačno v gobec, de popije. — O 12 urah je večidel driska odpravljena — in malokrat je treba to zdravilo dvakrat ponoviti.

### **Konstitucija — in povišanje davkov.**

„Naj gré vaša takó hvaljena konstitucija rakam žvižgat, če bi mógli zmirej večí davke plačevati“ — slišimo od več strani ljudi govoriti in nam tudi dopisovati, — in žalostno je, de se še taci ljudi ne manjka, ki namest de bi nevedne podučili, de višji davki niso nasledik konstitucije, še le ljudi šuntajo in podpihujejo rekoč: „zdaj imate konstitucijo, kér niste bili s staro vladbo zadovoljni.“

Prijatli! ne dajte se od taci podpihovavcov motiti. Vstava ali konstitucija ni tega kriva, de smo za prihodnje léto višji davke dobili, — kér konstitucijsno prizadevanje ravno v tem obstóji, deržavne stroške pomanjšati in potem tudi kar koli je moč davke ponížati.

Vzroki sedanjiga povikšanja davkov so vsi drugi in posebno sta ta dva:

Stara nekdanja vlada, čeravno je več ko tridesetlétni mir vživala, ni takó gospodarila, de bi si bila deržavniga premoženja kaj prihranila, marveč je še veliko dolgov naredila. Namesto polne mošnje je novi vladi prazno zapustila.

Prekucije lanjskiga in letašnjiga léta, hude in dolgočasne vojske, posebno na Laškim in Ogerskim, so veliko milijonov požerle. Od kod pa te milijone vzeti, če ni nič v žepu bilo? Stare skušnje vsih deželá učé, de vojske veliko denarja potrebujejo, in de ob časih vojská se davki povikšujejo.

To sta pglavitna vzroka povikšanja davkov — ne pa nedolžna konstitucija sama po sebi, ktere se je primerilo, de je ravno v tak čas padla.

Sicer pa ne smemo pozabiti, de take imenitne premembe, kakor jih premén cele deržavne vlade za sabo pripelje, so tudi z marsikterimi stroški sklenjene, in de se vse to le takrat za popolnoma poravnano more spoznati, kadar bo velika deržavna mašina avstrijskiga cesarstva v red djana, kteriga vladarstvo gotovo ravno takó, kakor ljudstva željno pričakujejo.

Kadar se bojo nove gospóske in nove srenje vstanovile, kadar bojo deželni in deržavni zbori svoje imenitne opravila začeli in se zastran vsih naprav in potreb deželá v prijateljski edinosti z vikšim vladarstvom posvetovati jeli, takrat se zna vse poravnati, kakor vstavna osnova terja, in tudi čez določilo davkov bojo imele ljudstva pravico v imenovanih postavnih zbórih govoriti in za odpravo marsikteriga stroška se potegniti, iz kteriga izvira vikši davki.

Kdo zamore tedaj, če le po vérh to pomisli, konstitucijo dolžiti, de je ona povikšanja davkov kriva? Če se je primerilo, de je v čas hudih prekucij in vojská padla — ali more ona kaj za tó?

Kdor pravico in resnico, in pa postavno svobodo ljubi, ne bo svobodne vlade, ki jo konstitucija ljudstvom podelí, čertil in sovražil, čeravno bo obžaloval, de rojstvo avstrijske konstitucije ni v miren čas padlo, de bi bile ljudstva brez in berž vsih težav dobrote podejljene vstave vživati začele.

Noben resničen prijatelj našiga cesarstva tedaj ne bo vstave dolžil — kaj taciga govoré le starokopitneži, ki bi radi imeli, de bi pod staro bréme nazaj prišli!

### **Vesel naj bo, kdor brati zna.**

(Mladim, pa tudi starejim ljudém po kmetih v prevdárk).

Kdor se brati naučí, se mu to takó dobro zdí, kakor de bi še tako srečin bil, kér spozná, de mu to veliko pomaga, de se veliko dobrega naučí in si kratek čas dela; de si marsiktero reč v svoj prid oberne, in tudi drugim pové, kar je koristniga bral. Kakó žalostno je pa za tiste, ki brati ne znajo; kolikokrat se sliši; de ta ali uni pravi: „oj ko bi jez brati znal, bi rad 50 ali 100 goldinarjev dal! Glejte! kakó se nekteri kèsajo, ki niso v šolo hodili in lepi čas zamudili, de se niso brati naučili. Nekteri bi se še lahko brati naučili, pa si mislijo, de je pretežko, in zató se ne podstopijo kteriga prositi, de bi jim čerke pokazal, in jih dalje besede izrekovati naučil. Nekteri pravijo: „sim že prestar, se ne morem nič več naučiti.“ Ali jez Vam pravim: Od šestiga do tridesetiga léta se zna vsakteri lahko v svojim jeziku brati naučiti. Tudi odraseni človek se pozimski čas od sv. Martina do sv. Jurja lahko brati naučí; in če bi v tem času ravno kaj zamudil, se mu bo po tem obilno povračevalo, kér bo brati znal, dokler bo živel.

Postavimo si pred oči taciga, ki je slep od rojstva, — kakó čudno se mu zdí, ko sliši od svetlobe sonca in lesketanja zvezd, od lepih cvetlic, od lepiga človeškiga obraza, od lepih hiš, cerkev, kipov, lepe živine i. t. d. govoriti, kakó čudno se mu to zdí, kar drugi hvalijo, on pa tega viditi nemore — kakó želi, de bi tudi on vidil! Postavimo si na dalje pred oči kruljeviga, hromastiga, sključeniga, — kakó taki želijo, de bi zamogli ravno hoditi, in takó naglo iti ali teči, kakor drugi, ki imajo zdrave ude! Ravno takó mora takim biti, ki brati ne znajo, če vidijo pred seboj bukve odperte, v kterih toliko lepiga in koristniga zapisano stóji, in slišijo druge brati — njim pa so čerke, kakor slepimu barve!

Ali na to nekteri pravijo: „Jez nisim kriv, ampak moji starši, moji oskerbniki, moja žlahta, moji gospodarji, kteri mi niso pripustili, ne privošili, de bi bil v šolo hodil, de bi se bil kaj brati in pisati naučil.“ Drugi pravijo: „Jez nisim časa, ne prilike imel, de bi se bil saj brati naučil.“ Tretji pravijo: „Jez takó lahko živim, čeravno brati ne znam, jez znam svojo zemljo obdelovati, in od svojiga pridelka lahko živim, kér vidim, koliko je takih, ki znajo dobro pisati, rajtati in druge zvijače, pa vender kruha stradajo, hodijo od hiše do hiše, in se slabo obnašajo in vedejo.

(Dalje sledí.)

### **Večerni natoroslovski pogovori v Ljubljanskim muzeumu. \*)**

Gospod Feyer je unidan razložil, kakó naj se kamnine in rudnine, živali in zeliša íšejo, naberajo in

\*) Radí bi v »Novicah« vse te pogovore natisniti dali, pa prostor »Novic« nam tega ne pripusti. Torej bomo le od nar važniših in našim brávcam primernih govorili.



hranjujejo za lastni podúk ali za izročanje v kak muzeum, rekoč:

Struge, dereče grape, suhi potoki, bregov grodel, goli verhi, hribni in skalovni vsadi i. t. d. nam odkrijejo in donesejo kamnine tistih krajev, ki se scer le težko najdejo. Zató je potreba tistimu, kteriga to znanstvo veselí, kader v take kraje pride, skerbno okoli sebe gledati, in nikdar ne pregledati kamnolomov (Steinbrüche), cestnih prekopov, štirn ali družih kopališ, zató kér nas vpeljujejo do koristnih kamnov, in kér tudi dostikrat odkrijejo rudnine i. t. d.

Na poti, kjer trudni pešec počiva, pase svoje oči okoli sediša in dalje okoli sebe; marsiktero imenitno, posebno reč, ki je še nikoli ni vidil, morebiti zapazi. Tukej pobere kakšno skalo, ki se povsod ne najde, obuje irhovo rokavico, déne skalico na dlan in jo prebije z kladvam, jo odkreše tù in tam po zidarski viži, de izdela perpravin štirivoglat kosec od dvéh do tréh palcov (colov), kakor se v muzeumskih omarah vidijo. Take štirivoglate in plošnjate skalice se v liče, lubje, ali v ruto zavijejo, ako popirja za oviti pri rokah ni, zató de se kamna ali rude lice ne mlini, okruši, znanila ne zgubi in se po poti v besagi, mavhi ali v žaklji domú seboj nese. Doma se vsaki kosec v dva popirja zavije, in en listek dodene, na kterim se zapiše, kje se je ta kamen, ruda i. t. d. najdla. Za dalje poslati in prepeleti, se take zavite skale pokoncu ena pri drugi tesno v skrinico vložé. Kar do polniga manjka, se z oblancami, žaganjem ali senam nadomesti, de pribiti pokrov vse terdno hrani takó, de se clo nič ne gane. — Drugej spet zagleda počivavec okamnino (Fossil) polževe ali druge podobe, če je v eelini skale zarašena. Le dleto in kladvo v roko! Kmaló bo od roba odlomljena in lepo izlušena. Zavij jo po tem v popir, in dopiši kraj, kjer si jo najdel. Ne sme se pozabiti, kjer take okamnine najdeš, tudi gline, létne, peska, ki jih okrija, seboj vzeti, de se po tem domá ali v muzeumu na tanjko z vodo spere. To se pa takole storí: Glina, blato, letno ali pesek se v globoko posodo dene, se zalije z merzlo vodo; oterjena glina pa se mora kuhati, de se razpustí. Taka blatna voda se skoz gosto žimnato ali drateno sito odlije, in se takó dolgo čista voda doliva in izklopovza, dokler se kalna voda kaže; kader pa čista postane, se čisto oprani in na dnu zastani drobni pesek posušen ohrani, v kterim se grozno majhni okamnini polžiki in rakove lupinice (Cytherinae) najdejo, ktere se z golimi očmi ne vidijo. Take male reči iz peska izbirati, potrebuje velike poterpežljivosti, zdravih oči, povekšivniga gledála (Loupe), ktero vsaka reč nar majn 16krat večí kaže kakor je; z drobnim penzeljčkam (ali metlico) iz leverčnih dlak napravljenim, ki se na koncu oslini, de se ga polžek prime, se lahko od peska loči in v mikroskopu čez stokrat večí na tanjko ogleduje.

(Dalje sledí.)

### **Kaj Vodnik od nas Slovincov** in slovenskiga jezika na dalje piše.

(Dalje.)

Kristjani pa rimske šege so jeli s časam nemške cerke imeti, katere so menihi srednih časov znajdli in po podobi latinskih zarobili. Zatorej dan današnji \*) pišejo Pemci, Poljci in Lužicarji z nemškimi čerkami.

Krajnci so pisali po glagolitsko notri do 16. stoletja. Okoli léta 1550 je začel Primaž Truber z latinskimi čerkami pisati. On je bil rojen Krajnec iz vasi Rašica pod Trojakam na Dolenski strani v Kocianski fari; je postal mašnik in s časam korar v Ljubljani. Je prestavil na krajnsko Psalme Davidove

in Novi Testament; tudi je pridige in duhovne pisma pisal. Alj kér je bil luteransko véro učiti začel, so ga iz dežele v nemški rajh pregnali.

Od tega časa Krajnci po latinskimi a b c pišejo kakor tudi Hrovatje, Dalmatinci in sploh vsi Slovenci, ki so bliži Laške dežele.

Ob časi Primaža Truberja je več družih Krajncov bukve z latinskimi čerkami pisalo.

Kar je bilo luterških bukev, so bile na Nemškim v Vitenbergi natisnjene.

Med temi je Sveto Pismo ali Biblia pretolmačena od Jurja Dalmatina \*) natisnjena v leti 1584. Kér ta Biblia na strani take napise ima, kateri so Rimskimu Papežu in katolškim naukam zoperni, je bila ljudem prepovedana, iz rok odvzeta; ino sedaj malo takih bukev najdemo v rokah učenih móž. Ta biblia tudi ni taka, kakoršna ima biti po sklepah cerkveniga zbora v Tridenti.

Adam Bohorič je dal na dan gramatiko za krajnski jezik v leti 1584. Do sedaj se že malo takih bukev najde; vender jih imamo za nauk, de iz njih zvemo, kako so naši stari predniki pisali, jezik čistili, in podučili, kako bi se unanji izučili, naš jezik govoriti. — Tudi ta gramatika je bila prepovedana, kér ona nekaj katolškemu uku zopernih podukov ima v predgovoru. Namesti te gramatike je dal na svetlo eno drugo perpušeno od višjih Pater Hipolit, kapucinar v leti 1715, natisnjeno v Ljubljani.

(Konec sledí.)

### **Novičar iz Ljubljane.**

V Ljubljani imamo — kakor se po mestu govori — že realno šolo z 2 klasama, ki sta se poprej 4. klas imenovala! Naše terjanje do realne šole, de bo koristna, je vse drugačno, kakor de bi se zamôgla taka važna naprava hipoma o kakih 14 dnéh ustanoviti; zatorej bi bilo veliko bolje, ko bi bil 4. klas 4. klas ostal, in de bi se poprej stare reči ne podirale, predin niso boljši nove napravljene. — Pervi zvezek „državniga zakonika“ v slovenskim jeziku smo dobili iz Dunaja. Ne eniga še nismo slišali, de bi bil zadovoljen s to prestavo, in naša dolžnost je, gospodam prestavljavcam to odkritoserčno podati, de naj pri nadeljevanju tega dela nikdar v nemar ne pušajo: de perva potreba je umevnost. Mi sicer iz lastne skušnje dobro vemo, de je prestavljanje večidel silno zapletenih nemških sostavkov težavno delo, zató pa tudi ostanemo pri svoji že davnej izrečni misli: de samotež ni nihče v stanu, vse razglase práv in dobro predstavljati. Vsaki dan nas skušnja tega očitniši prepričuje. Brez de bi pričijoče prestavljanje obširno pretresli, hočemo le na priliko „razglasa ministerstva pravice od 2. oktobra 1849“ stran 2. omeniti, v kterim poména 6 poslednjih verstíc nikakor razumeti ne moremo. Gospodje! nikar nam za zlo ne vzemite, če v prid slovenskiga ljudstva resnico odkritoserčno povemo. — De za prihodnje léto večiga slovenskiga kalendarja „Kolednika“ ne bo, ni nič noviga, kér ga tudi lani ni bilo, — to pa je novo, kar gosp. vrednik v poslednjim „Pravim Slovincu“ misli, de ni on tega zastanja kriv, čeravno iz gosp. Blaznikoviga razjasnjenja zvemo, de gosp. vrednik do mesca listopada ni čerkice v red djaniga rokopisa v tiskarnico prinesel!! Gosp. vrednik Kolednika ni bil nikdar pratikar, sicer bi gotovo vedil, de pratike, kolendriali almanahi za novo léto se ne smejo do zadnje ure stariga léta odlašati. Vsaka reč ima svoj čas, posebno pa kalendar,

\*) Po nekterih narodnih povéstih gré misliti, de Juri Dalmatin je bil Juri Kobila imenovan, pa Valvazor v II. delu str. 434 pravi, de to ni res; Juri Kobila je bil Juri Jerišio, luterški pridigar. Vredništvo.

\*) Vodnik je to pisal v létu 1798.

Vredništvo.



## **Kakó so se sedanje avstrijske dežele skupej zbrale.**

V današnjih časih se je Avstrija skazala posebno mogočna in čversta, zmagavska in nepremagljiva, takó de Avstrijani po pravici, svoje veljavnosti si svesti, lahko glave povzdigujejo, in de marsikterimu ptujimu deželjanu, še celó nekimu angležkimu ministru obraz od nevošljivosti rumenkasto prepađen postaja. Torej bo gotovo vsaciga rojaka mikalo zvediti: kdaj in kakó so si posamezne sestrške dežele roké podajale, in stopile v to družinstvo, kteriga vlani vse prekucije in silnosti nevošljivcov in sovražnikov niso mogle raztergati. Zgodovinske bukve nam kažejo, de je sedanji veliki hrust zbranih deželá, imenovan Avstrija, bil ob svojim rojstvu v létu 983 majhino detice, le ena krajna grofija v današnji četertini nad Dunajskim gojzdam (Viertel ob dem Wiener-Walde), le ena pokrajna straža Nemškemu zoper Ogre, ki so se tačas okoli klatili, in kterim je mogel še pred Melk odvzet biti, de je prvi krajni grof Leopold Svetli iz frankovske rodovine Bamberžanov zamogel si tu sedež napraviti.

V létu 1043 je Avstrija, de pri začetih priliki ostano, sprehodila, se začela širiti, kar se je godilo pod tretjim krajnim grofam Adalbertam Zmagovavcam, ki je bil današnja četertina pod Dunajskim gojzdam, na desni strani Donave do reke Lajte od Ogerskiga privojskoval, in to reko v mejo odločil, kakor je še do zdaj ostalo. Do potlejšnjiga stolétja (1156) je Avstrija ostala krajna grofija, v katero so nemški cesarji pravico imeli poglavarje staviti; bila je takó rekoč podveršnica ali nedolétni otrok, pod nemškim višim oskerbništvom. Rečeno léto jo je bil pa cesar Friderik Rudečobradec v enim svojim milopisu dolétno ali dorašeno in svobodno spoznal, jo z nad Anizo ležečo krajno pomnožil, in povzdignil v nadvajvodstvo z nadknežjim dostojanstvom. Zraven ji je bil dal imeti lastno deželsko nadoblastjo, sodnijo, pravico denarje kovati, in z vsim tém skorej celo samostalno najviši oblast. Prvi vojvoda Henrik Jazomirgot je bil tedej svoj sedež na Dunaji napravil, ravno na tistim mestu, kjer zdaj poslopje vojaškiga ministerstva stoji. Pod njegovim vladanjem so bili začeli svetiga Štefana cerkev zidati, somostan Šotenkloster se ima za svoj začetek njemu zahvaliti. V kakšni časti je bila Avstrija že tačas, se vidi iz zgor omenjeniga cesarskiga milopisa; v njem je Avstrija imenovana skit in serce svetiga rimsko-nemšiga cesarstva.

Naslednji vojvoda Leopold Bogaboječi je bil že konec tega stolétja (1192) po dedšini zadobil od štajarskiga vajvoda Otokarja VI. Štajarsko, katero se je bilo skorej ob enim času z Avstrijo začelo, z njo zmirej tudi po bratovsko v sosesini ravnalo, in ž njo tudi prijazne pogodbe, gledé na nasledstvo, napravljalo.

Zadnji vojvoda iz Bamberške rodovine Friderik Borovest (Friedrich der Streitbare) je bil na Krajskim že toliko v posést pridobil in nakupil, de se je „krajnski gospod“ imenoval. Ko je Rudolf, prvi nemški cesar iz Habsburške rodovine, v létu 1282 z dovoljenjem nemških knezov svojima sinovama na Avgšburškim deržavnim zboru dajal dežele, ktere so bile pred avstrijske, tačas je bilo že zedinjeno z gornje in spodnje Obanižje, Štajarsko, Koroško, Krajsko, Slovenja pokrajna (Windische Mark) in Pardenovo (Pardenone na Beneškem). Pred je vse te dežele kralj Otokar II. pod-se spravil, on, ki je imel tudi Česko, Moravsko, in kos Silezije; pa v boji zoper cesarja Rudolfa na Moravskim polji. je bil premagan in ob življenje prišel 1278. V létu 1363 je bila tudi poknežena grofija Tiroljska prišla k Avstrii, kakor tudi še nekteri kosovi Krajskiga, in ob ti

priložnosti se je bilo začelo imé „krajnski vajvoda.“ To se je zgodilo, ko je zadnja lastnica Tiroljskiga, Marjeta Širokoustnica (Margaretha Maultasche), z avstrijskim vojvodom Rudolfom VI. zavolj svojiga nasledstva bila pogodbo napravila, in od teh krajev že ob času svojiga življenja odstopila.

(Konec sledi.)

## **Večerni natoroslovski pogovori v Ljubljanskim muzeumu.**

(Dalje.)

Tam teče in beži lep kupec (Käfer); dva urna persta ga kmalo vjameta, de se v pripravno posodico, z gobnato skorjo zamašeno, shrani. V prevotljeni zamaši druge manjši posode tiči cevka, skozi katero se mali kukci v flašco denejo, zató kér ni dobro velicih in malih skupej devati. Stekljena ali kositarnasta zamašena posoda se v krop vtakne, — in kmalo so živalice mrtve.

Če ima učenec veselje in čas več reči loviti in iskati, naj v gojzdu, na prodih i. t. d. listje in kamnje vzdigne; naj loči mah od skal, od drevja, pri tléh, na poropkih, tudi naj odlomi ločeno lubje ali skorjo; tudi v gobah i. t. d. bo najdel marsikteri merčes (Insect), červice, in polževe lupinke, ki se sicer ne vidijo.

Kukci ali kebi se skozi desno skorjato perutnico, drugi merčesi pa skoz herbet na bucike (knofle) nabo-dejo; nekteri se tudi v žganjido doma ohranijo; polževe lupine se po poti v škatlici hranijo, v ktere se enmalo mahú dene. —

V strohljenih poropkih se najde veliko lesajednih žival. Skorja osušeniga kravjeka in kojnskih fig se s paličico ali tersko vzdigne; pod njimi in v njih se najde veliko posebnih kukcov, kteri v zemljo zginejo; z dletam ali s kakšnim dolgim močnim nožem se zemlja odkoplje; takó se dobijo lahko očedeni kukci. Clo smerdljiva mērhovina je ogledati, v kateri se posebno lepi kukci redijo in najdejo. Zaveži z ruto usta in nosnice, porini merho na stran, in poberi s plošnjatimi tanjkimi klešicami (Pinzette), če se ti gnjusi, merčese s perstmi loviti in pobirati, kteri se v škatlico v mah skoz prevotljeni pokrov spustijo, in potem jih zamaši, in hrani v žganjim cvetu (Weingeist). Mravlisa imajo tudi posebne gostače. — Pri jezérih, mlakah, grabnih, lužah in močvirjih se slišijo šumeti in se vidijo mnogoverstne pleména merčesov; kačji pastirji, komarji, veše i. t. d. Na mahú, ločku, germovji, na steblih lazijo polžiki in druge živali, v vodi plavajo in se potopujejo kukci i. t. d. Gost sak, ravšelj, nam pomaga jih vjeti. Pa tudi v blatu, katero se s sakam vzdigne, se najdejo lepe živali, če se v situ, kakor je pri malih okamninah govorjeno bilo, z vodó izčistijo. Ravno takó tudi v blatu, kteriga ribči z ravšeljam ali mrežo iz vode potegnejo, priden učenec ali sicer prijatelj natoroznanstva posebne reči in živalice najde. — Platnjeni sak, na obroč našit in na palico nataknen, nam z lahkim trdam veliko lepih živalic donese, če se po travnikih, kakor de bi kosil, sém ter tje verh cvetja, po zeliših, ob germovjih ž njim kakikrat švigne; sak na stran nagnjen, de vjete zakriva, se počasi vzdigne; na dnu mergolí polno posebnih živalic: kobilic, kukcov, stenic, mergolincov, muh, ôs, gosene, pajkov i. t. d. kterih bi drugač tudi z velikim trdam in skerbniim izkanjem dobiti ne bilo mogoče.

(Dalje sledi.)

## **Pogled po svetu.**

(Števílo kmetovavcov v primeri k števílu obertnikov ali rokodelcov po mnogih deželah). Na 1000 kmetovavcov pride na Angležkim 200 rokodelcov, na Francozkim 50, na severnim Nemškim



oženjeniga, za praviga kralja obéh dežel izvolili in kronali. Od tistiga časa ste ti dvé obe deželi z Avstrijo zedinjeni ostale.

Med časam teh vojská — v létu 1500 — ko je bil Maksimilijan, prederzni gamsji strelec, v Tirolih na Martinjo Peč (Martinswand) zašel, ste bile tudi Goriska knežija in Gradiška, po poprejsnjih pogodbah k Avstrii spadale. Cesar Leopold I., ko se je bil s Turkam v Karlovcih pomiril léta 1699, je bil dobil tudi Erdeljsko (Siebenbürgen), kar so s Turškim dovoljenjem in pomaganjem pred domači podtikovti imeli. V Španjski vojski, ki je bila za pravico nasledstva, je bil cesar Jožef I. po svojim vojskovodji Evgenu v létu 1707 dobil vojvodstvu Milan in Mantovo. O prvi razdelitvi Poljskiga 1772 je bila dobila cesarica Marija Terezija izhodnjo Galicijo in v létu 1774 ji je bil Rus tudi Bukovino prepustil; v létu 1779, zadnje léto nje cesarenja pa so ji Bavarci pripustili Unjo četertino (Innviertel), kar so ji bili vzeli ob času vojske, ki je bila zavolj pravice nasledstva peljana. O tretji delitvi Poljskiga je bila tudi zapadna Galicija avstrijska postala. Dve léti potlej je bil med cesarjem Francam in Napoleonam mir na Polji Formiškim (Kampo Formio) na Laškem sklenjen; tû je mogla Avstrija, kar je bilo njeniga Laškiga, popustiti, zato ji je bila pa Benečija in Dalmacija dana, in v létu 1815 v Dunajskim kraljevim zboru Solni Grad, ki je bil dolgo časa duhovska nadnačimba (Hochstift), v létu 1802 je pa nehal to biti, in je bil dan v odškodvanje Ferdinandu Este, kér je bil ta nadvojvoda prišel ob Toškano. Nar mlajši déte med družino avstrijskih deželá je Krakovo, ki je bilo, po doméni Rusov in Borusov, Avstrii izročeno.

## **Večerni natoroslovski pogovori v Ljubljanskim muzeumu.**

(Dalje.)

Gosence, kukci, muhe in druge živali, ki po drevesih ali germih tičijo, se dajo vjeti, če se dežnik (omrela) pod drevó ali germ odperta in obrnjena položi, in potém drevó potrese ali s palico po vejah mahne. Spomladi proti večeru na verbah in svibovih mačicah véše in drugi ponočni metulji sok ližejo; na to vižo, kakor je bilo ravno rečeno, padajo presiti in omamljeni v dežnik ali v razgernjeno rijuhó, de se jih lahko veliko vjame za podúk. — Podnevne in večerne metulje, muhe i. t. d. se vsakdo lahko kmali navadi loviti. S sklénico (Fangschere), ktera je z redkim in tanjkim platnam prevlečena, pa tudi z gostim sakam, ki je iz tanjčiga sukanca spleten, je lahákov lov, ki se da v vsakim kraju porabiti. Če se v sočno drevesno skorjo zvečer s kakim nožem zareza naredí, se najde drugi dan okoli soka polno sladkosnednih posebnih gosačev, katerih drugači ni lahko dobiti. Červiči in pajki se shranijo v steklenicah (flašicah), ki so s žganjim cvetam napolnjene. Kdor si hoče v podúk sebi ali drugim lepim in pisanim metuljev pridobiti, naj si jih domá iz gosenc zredí. Gosence različnih plemén tudi posebni živež potrebujejo. Jih nabérati je lahko délo; one se denejo v majhno kositernato skrinico, v ktero se jim tudi živeža, to je, taciga želiša ali cvetja priloži, na katerim so bile najdene, tode se jim mora jed vsaki dan ponoviti in škatlica iztrebiti, de živalice ne poginejo. — Povilke in punčice (Coccons und Puppen), pa tudi drugi merčesi in polževe lupinke se najdejo na drevesih za razhrebano skorjo, na stenah, med plotnimi dilami, pri koreninah v zemlji, pod maham, grivam, skalami, plošami i. t. d. Ti se po poti v mah vložé in v leseno skrinico shranijo. Domá se predenejo v večí skrinico, in se položijo na zemljo, ktera mora za to na dnu skrinice biti; pokri-

jejo se pa s tanjcem platnam, de izleženi metulji uiti ne morejo.

(Konec sledí.)

## **Nekaj zastran deržavniga zakonika. \*)**

Deržavni zakonik je važen list za vsaciga deržavljana, naj bode višjiga ali prostiga stanú. Kér je tedaj vsim stanovam Slovincov namenjen, in kér gospodje predstavljavci na Dunaji — kakor nam „Slovenija“ v 98. listu pové in kakor nam tudi 6. del kaže — še niso slovniških oblik za terdno sklenili, v katerih se bo deržavni zakonik pisal, se nam potrebno zdi, de se zastran téh oblik (formen) od mnogih strani misli zvedenih mož zaslišijo.

De se tudi „Novíce“ v to reč vtaknejo, se le zato zgodi, kér je deržavni zakonik tudi list za prosto ljudstvo, za ktero imajo „Novíce“ skrbeti.

Nihče pa naj ne misli, de tako pretresovanje je slovniška vojska, in nihče naj zavoljo tega nam Slovincam ne oponaša, kakor de bi še le zdej slovenski jezik izdelovali. Naši očetje Slovenci so že cesarske postave lepo in gladko predstavljali, ko je še nemški jezik vés okoren in boren bil; kdor tega ne verjame, naj bere — postavimo — nemške ukaze cesarice Marije Terezije, in pa njih prestavo v slovenski jezik. Razloček bo najdel kakor noč in dan!

Naj tedaj tisti kregulji, ki se na slovenske časopise le zato vsedajo, de dražijo in černijo, po svojim vrojenim nagibu nikar ne mislijo, de je tako pretresovanje znamenje pomanjkljivosti slovenskiga jezika in slabosti predstavljanja. Naši pogovori v ti reči zdej nimajo družiga naména, kakor de se pravílo v stanová (Grundsatz festsetzen), kakó naj bi se zakonik pisal, de bo večíni bravcov všeč, in de bo lahko umljiv (vsim nobena reč nikjer nemore práv biti).

Kar umljivost predstavljanja deržavniga zakonika vtiče, z veseljem spoznamo, de se občne vošila v tem vedno očitniši spolnujejo. Ne moremo pa zamolčati, de smo se zavzéli, ko smo uni dan v dopisu iz Dunaja (v 98. listu Slovenije) brali; „de se bo naš vérli gosp. predstavljavec v prihodnjih listih deržavniga zakonika tudi občno zaželjenih novejših oblik poprijel.“

Novejši oblike! kaj hoče gosp. dopisnik s tem reči? — In občno zaželjenih! Od kedaj se smejo vošila nekterih — občne želje imenovati?

Nam je po dopisih, ki jih dobivamo, dobro znano, de večina bravcov ne želi novejših oblik, ki se ne deržé slovenskih slovníc, ki so iz naroda vzete.

Vse je ležeče na tém, de se deržavni zakonik v gladki, lični, pred vsim pa v besedi Slovincu umljiví piše. Pišite Čehu po česko, Serbljanu po serbsko, Iliru po ilirsko, Slovincu pa po slovensko! Od deržavniga zakonika za Slovence se edíno to terja, de

\*) Ravno, ko je ta sostavek že v natisu bil, smo prejeli od nekiga rodoljuba, ki ilirski jezik dobro zna in ga tudi po vrednosti cení in častí, naslednji svét:

»V Slovenii l. 98. je rečeno: »de se bo gosp. predstavljavec deržavniga zakonika v prihodnjih listih tudi občno zaželjenih (!!!) novejših oblik poprijel.« — Kolika pomota! Kér poterpežljivi Slovenci molcé, in pustíjo dva ali tri gospode pri miru, kateri v enim ali dvéh listih svoje sladke sanje za sebi tolikanj preljubljeno iliršino pri vsaki priložnosti v slovenšino vrinjujejo, za to tedaj so te neslovenske oblike občno zaželjene?! Mi bi po svoji previdnosti in skušnji svetovali, de saj v tacih rečéh, ki je naj več in naj več ležeče, de jih tudi neučeni, kolikor koli se more, razumejo, de saj v tacih rečéh, kakor so »občne postave« bi na stran djali Ikarove perutnice, ter pred očmi imeli ljudski prid, ne svojih sladkih sanj. Kaj bi Horvatje rékli, ako bi se jim postave po slovensko pisale?«



konj bolj klavern postane, jésti neha, včasih pokašlja. Pa ti prikazki večidel o 3 dnéh jenjajo, če ni smolíka s kevžham sklenjena.

Smolíka pa ni vselej nedolžna in kratko terpeča, ampak dostikrat je nevarna, kužna in dolgočasna, in konj stako smolíko je že bolj ko na sredi pota, smérkov postati.

Če smolíka čez 4 tedne terpi (dostikrat pa še poprej), če prisad nosníc zgíne, in namesti prisada se v nosnícáh le posamesne rudeče pike ali lise prikažejo; — če to, kar iz obéh ali večidel le iz ene nosníce tēče, ni več enako gosta, bela ali belorumenkasta žleza, ampak zdej gosta, zdej redka, rujavkasta, zelenkasta sokrovca, včasih clo kervava in takó ojstra, de dlako in kožo na žnabljih ogloda, — takrat se vstraši! Nedolžna smolíka se je v nevarno in kužno prevérgla, — preč s takim konjem v bolnišnico, če imaš še drugih v štali!

Kevžéh je po natori bolezni smolíki enak; tode pri kevžhu seže prisad čez nosníce v sápnik, za to konj s kevžham pogostama kašlja, sápnik ga bolí, posebno če gérlo le nekoliko z roko stisneš; kmalo začne konju tudi žleza z nosníc tēči; jed se mu tudi večkrat ostudi in konj s kevžham rad glavo nekoliko pobesi ali vrat bolj naravnost in mirno derží, zató kér ga bolí. Kevžéh terpi večidel nar menj 14 dni.

Pljučnica je prisadna pljučih s hujši ali manjši vročnico, nikoli pa ni brez nje. Konj s pljučnico postane silno klavern in žalosten, glavo in vrat pobési; mirno na enim mestu, kakor perbit, stojí in se rad ne gane, kér ga sapa teží; stojí pa s sprednjima nogama saksebi ali saj eno spred postavi, de si tako persi enmalo raztegne, in pljučam, ki so s kervjo nalíte, večí prostor naredí, težko sôpe, takó de se dihanje večkrat sliši in nosníce široko odpíra, sapa je vroča; nič ali clo malo jé; pije rad zavolj vročnice; clo nič se ne vleže, ampak vedno stojí noč in dan; stermo ali žalostno gleda, očí so bolj rudečkasta, ravno take so tudi nosníce; blato gré poredkama od njega, scavnica je bolj rudečkasta, volu enaka; žila bije 50, 60, 70, 80krat ali še večkrat v eni minuti (na notrajni strani čelust nar lože žilo ošlataš in jo šteješ, če uro v roko vzameš); serce na levi strani pers se le malo ali clo nič ne čuti. Pljučni prisad terpi le 3, k večímu 5 dni, in se potem preverže, kakor smo gori rekli, v druge bolezni, ki so silno nevarne.

Takó smo razložili poglavitniši znamnja, iz kterih se imenovane bolezni spoznajo. Poznanje bolezni je prva potreba za umno ozdravljanje.

Ki bo po téh znamnjih bolezin spoznal, bo po umniga zdravnika poslal in na pomoč poklical, kér le tisti, ki se je umniga ozdravljanja učil, je v stanu tudi práv ozdravljati.

Če pa umniga zdravnika nima pri rokah, se bo naših podukov deržal, in če bo natanjko vse to razložil in storil, kar mu svetjemo, si bo v potrebi tudi pomagal.

Kakó pa te bolezni ozdravljati, nam prostor današnjih Novíc ne pripustí — torej bomo to v prvím listu prihodnjiga léta razložili.

### **Perva podružnica krajske kmetijske družbe je ustanovljena.**

19. dan t. m. je bila v pisarnici kmetijske družbe volitev predsednika in 4 odbornikov podružnice za Ljubljansko mesto, okolico Ljubljansko in Verhniški kantón. Izvoljeni so bili:

Gosp. grof Rihard Blagay, predsednik.

Gosp. Dr. Anton Pfefferer, odbornik in predsednika namestnik.

„ Anton Galle, odbornik.

„ Jožef Bischof, „

„ Miha Ambrož, „

Nadjamo se, de bojo ti častiti gospodje v prid kmetijske družbe in naše domovine prevzeli časne opravila njim izrožene službe.

Razun téh gospodov so nar več glasov dobili: gosp. Andrej Lenče v Laverci, gosp. Matija Petrič v Logu, gosp. Anton Podkrajšek v Ljubljani, gosp. tehant Andrej Pečár in gosp. Jarc v Medvodah.

Središni odbor c. k. kmetijske družbe v Ljubljani.

### **Kupčija s pijavkami.**

(Kupčija s pijavkami). Razun Ogerskiga, kjer so poprej vsako léto okoli 12 milijonov pijavk vjéli in prodali, jih mende na Marskim nar več vjamejo in prodajo. Ta kupčija tudi takó malo ne vèrže, kakor bi utegnil kdo misliti. Za 10 do 15000 kóp skupijo ondašnji kupčevavci 20 do 30,000 gold., — lep denár!

### **Večerni natoroslovski pogovori v Ljubljanskim muzeumu.**

(Konec.)

Pri iskanju je potreba pri germovih, porobkih in skalíših (Geröll, Stein und Schutthaufen) se varovati, de človeka kaka kača ne piči, ktere se po enacih krajih rade potikajo, de si miš, tičjih gnjezd, pa tudi merčesov za svoj živež íšejo. Kače so plašne, rade bežijo; če se v taci krajih ali kotih s palico enmalo potolče ali zašumi. Kače pičijo le takrat, kader se branijo; kakor vsaka druga zver se tudi one v nevarnosti branijo in svojiga življenja varjejo. Kdor hoče pa kače, kušarje, martince ali ašerce loviti, ne sme okoren, ampak mora gibčín biti, de kaj ne skupi. Kače domovanja so kertíne, luknje v zemlji, pod skalami, v zidovjih, v germovjih, močirjih, mlakah, prekopih, in v strugah, v sončnih, kamnitnih krajih in visočinah, po hribih, gojzdih, pa tudi po skalnatih planinah noter do večniga snega dolazijo. Če hoče kdo kače in gade loviti, naj stopi v škornjah na kačji život, blizo zatívnika; glava se k tlam pritisne s palico ali klincom, po tém se z dvema perstama ali pa bolj varno z močnimi plošnjatimi klešicami (Pinzette), ali s kakim drugim precepam, za vrat tesno pri glavi dobro prime, de se nemore nazaj zviti in vgrizniti. Za rep jo popasti in hitro kviško vzdigniti, zató ni vsaki dosti gibčín, po tém takim ni tudi varno kač loviti. Vjeta kača naj se v poličnico, putrih ali kako drugo terdno posodo z vozkim vratam z repam naprej spustí in urno zamaší. Domá se dene posoda v kad, se odmaší in kader kača vún pride, se prime z lesenimi ali plošnjatimi ognjišnimi klešami za zatívníkam, in se dene v prostorno globoko posodo, se zalije s žganjenim cvetam, in se zakrije, de ne uide, kjer pa kmáli cerkne. Kader je cerknjena, se ji emalo trebuh z nožem prebode, v život slamice ali družih tanjih cevč (Röhrchen) porine, de se žganje tudi po truplu razlije. Takó je tudi pri ribah ravhati, ako jih hočeš v žganji shraniti, ali jih v muzeum poslati. Če hočeš pa več rib poslati, moraš vsako posebej v platno zaviti in zraven nje listik položiti, na kterim je zapisano, iz ktere vode je, in kakó jo tam imenujejo. Težji je cele martince ali ašerce vjeti, zató kér se jim rep grozno rad odlomi, če se za rep popadejo. Če ni celih martincev takiga pleména dobiti, naj se šamlja (Stummel) in nje rep v žganje dene; en konec bronastiga drata v truplo in v rep porinjen, ju skupej sklène, de sta kakor cela viditi.

Martincev griz ni strupen. Če pa kteriga kača piči, in če se ne vé, ali je bila strupena ali ne, je varno



ranjeni kraj, če je mogoče, podvezati. Ranica naj se z ostrim nožkam enmalo nareže, in nekoliko kervi izsešá, brez skerbí, zato kér gadovstrup le v kervi zastan škodje. V slinah, tudi če se požró, ni škodljiv, če le žnablji niso spokani ali sicer ranjeni. Boljši je pa vunder slino vselej vùn pljuniti. Rana naj se potem s scavnico spêre, in se bo kmalo zacelila. Knapi, sekači in voglarji zarezé ali vsêke tudi z rutami, v svoji vodi omočenimi, pokladajo, in tako rane kmalo zacelijo. Rumena kersnica, sv. Antona roža, zdej po latinsko sploh arnika imenovana, ni za silno potrebo povsod pri rokah.

Žabe, gerde krote se ne prijemajo z golo roko; en sak ali ravšelj se čez-nje položi; po tem se zagrabijo za bedro s plošnjatimi klešicami ali pa s precepljenim klinec, in se hranijo do doma v žakljah ali v kaki drugi posodi. Umorijo in hranijo se, kakor je poprej od rib rečeno bilo. — Če se gladka globoka posoda ali pisker v tla na vertu, travniku, gojzdu i. t. d. zakopá, in en drug pisker ali lonec brez dna noter povezne do krajca s zemljo zadela, se bodo vsako jutro marsikteri merčesi in male živali v njem vjete našle, — Koliko plemén miš in topirjev je pri nas, še ni popolnoma znano; zatorej prosimo, de bi se take posebne pleména v muzeum pošiljale. Z irhovo rokavico naj se primejo, de, če ravno vgriznejo, skozi irhovno raniti ne morejo. Ohranijo in pošiljajo se v žganici (Weingeist) v lesenih ali steklenih zamašenih posodah.

Lov zverin, ptičev in rib je lovcam in strelcam znan. Vsaka dežela in vsaki kraj ima svoje pleména. Povodne sklepnice (Muscheln) se z gostimi grabljami iz blata ali péska lahko dobijo, in kuhane, mesá otrebijo. Čepine (Schalen) se kakor polževe lupine v skrinico v mah ali med predivo ena poleg druge, vsaka posebej v papir povita, skladajo, de se ne starejo po poti pošiljanja!

Kdor hoče eno ali drugo stvar viditi, ali v eni ali drugi téh reči kaj več zvediti, naj obiše gosp. Schmidta v Šiški, ali pa gosp. Freyerja v muzeumu.

### **Kaj Slovencam manjka?**

Pod tém nadpisam beremo v „Slovenii“ ravno tako resnične kakor važne besede, ki jih je v slovenskih zadevah dobro iznajden in za ravnost (enakopravnost) našiga naroda skêrben domorodec iz Koroškega pisal. Med mnogimi vošili se nam prvo nar važniši zdí, ki pravi, de nam Slovencam *zastopovavca pri ministerstvu na Dunaji manjka*. Gosp. pisatelj „Slovenije“ v tem vošilu med družim tóle pravi: Dosadaj slovenski narod nima družiga prijatla in branitelja, kakor Bogá v nebesih in nektère posamesne redko vsijane domorodce. Velika potreba je, de dobimo kakiga domorodca, ki bi nas pri ministerstvu nadomestoval, njemu naše potrebe odkrival, nas kriviga natolcevanja branil (kar je živo potrebno, de ministerstvo v vsim resnico zve), naše prošnje iz naših novín nabiral i. t. d. Visoko ministerstvo ni v stanu, vse znati, prebirati, pretresti in dognati, treba mu je učenih, rodoljubih pomočnikov in svetovavcov. Horvatje imajo svojiga bana in ministra, Serbi svojiga patrijarha, Rusíni svojiga ministerialniga svetovavca, in takó vsi drugi narodi imajo možé pri ministerstvu kot svetovavce. Ni tedaj prenapeto prositi in želeti, de ministerstvo iz poldružiga milijona Slovencev kakiga možá, ki Slovence in njih potrebe dobro pozná in do kteriga Slovenski narod zaupanje ima, k sebi pokliče in za ministerialniga svetovavca izvoli. — Tak mož naj bo zaúpnik (Vertrauensmann) vlade in ljudstva, in naj odkritoserčno ministerstvu razodéva vošila in potrebe Slovencev, kér on bo nar lože spoznal, česar večina

ljudstva želi; on bo tudi nar lože razjasnil protinstvo in natolcevanje tiste kôpe ljudi, ki se s svojimi lažmi tu in tam prikupiti želijo, brez de bi pomislili, de:

»Kar svét ima zdej skrito,  
Bo enkrat vsim očito,«

ali po nemško: Nichts ist so fein gesponnen etc.

### **Nekaj zastran deržavniga zakonika.**

(Konec.)

Namen zakonika za Slovence je, de ga slovensko ljudstvo razume. Ali se bo pa ta namen dosegel, ako se mu piše po novejših oblikah, ki so jih jeli nektéri gospodje siloma rabiti?

Téh gospodov naménje, de se naše slovensko narečje z ilirskim zmeša, in pomočki so, Slovincam namesto njenih dobrih, navadnih, druge besede in druge oblike oktrojirati.

Ta namen bi napčín ne bil, ko bi iz njega postalo občno jugoslovansko narečje, in ko bi se dal doseči brez poškodovanja slovenskiga ljudstva. Imenovani gospodje si pa vse to upajo. Tudi mi spoznamo, de se to v pisanji časopisov hitro, v enim tednu, zamore storiti, če se vsi pisavci skupej vzamejo in takó pisati začno. Ali kaj bo imelo slovensko ljudstvo od tega? Pisavci in njih prijatli bojo to izmišljeno pisanje brali — ljudstvo pa bo na suhim ostalo, kér taci reči, ki jih ne razume, ne bo bralo. In kaj bi bolj učeni Slovinci s tem pridobili, in kaj Horvatje? Slovinci dobimo po tem jezik, ki ni slovenski — Horvatje pa tudi ne marajo za-nj, kér ni ilirski. Kdor bi hotel ta „idealni“ jezik razumeti, bi mogel obá jezika razumeti, slovenskiga in ilirskiga, ali se pa zamore to od ljudstva sploh terjati? Dajmo rajši popolnoma ilirsko pisati, bo saj Horvat in Dalmatin razumel, če ne Slovenec.

Horvatje so naši bližnji bratje; njih književni jezik je zlo omikan in olikan, in če nam besed manjka, si jih moramo nar poprej pri Jugoslovanih izposoditi, in če jih tukaj ne dobimo, potem moramo še le dalje na posodo iti, — tode tudi izposojene besede se morajo vselej z duham slovenskim vjemati.

Pozabiti pa tudi memo tega nikdar ne smemo, de tudi naš slovenski jezik je stanovitno narečje, de slovenšina je omikana že začuda, de ima svojo starost, svojo zgodovino, svoje slovstvo. Ta slovenšina ni zmišljena, ni skovana, ni posojena, kakor iliršina Horvatam, temuč je lastno, častitljivo, v narodu vkoreninjeno in z narodam takó sklenjeno ozidje, de se podere in ni več slovenšina, ako začnemo v njene oblike drezati in namesti njih druge nove staviti.

Nadjamo se, de bojo vsi Slovinci, ki djansko (practisch) mislijo, z nami v ti reči edinih misel, in de našiga mnenja tudi bratje Horvatje ne bojo zavèrgli, če naména — omike ljudstva, in de ljudstvo razume, kar se za-nj piše — iz oči ne spustijo. — In kér že od toliko vzajemniga bližanja v jeziku govorimo, moramo odkritoserčno svoje vošilo izgovoriti, de bi práv bilo, ako bi se tudi Ilirci v taci rečéh, ki so boljši kot njih, nam nekoliko bližati hotli. Pa žalibog! de ne stopnice tega bližanja od njih strani ne vidimo! Zató se pa tudi bojimo — česar nas že skušnja učí — de bi tisti gospodje, ki hočejo, de bi se slovenšina v iliršini „zibnila“, starih slovenskih oblik v dar ne prinesli novim oblikam iliršine, na priliko: de bi tudi dvojnika (Dual) ne zapustili, kér 2. sklon pri zanikovanji (Negation) že večidel ne rabijo, — moj, njegov, njih namesti svoj i. t. d. (v povračni rabi) pišejo, — namesti nedoločivniga naklona (infinitiv) namenivni naklon (supinum) rabijo i. t. d.